

УДК 343.98

Д.Ю. В'ЮННИК, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТИПОВИХ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Ключові слова: крадіжка автотранспортного засобу, розслідування крадіжок автотранспортних засобів, тактичні операції

Формування та застосування тактичних операцій є важливим етапом під час розслідування будь-яких злочинів. Тактичні операції є пошуковими діями, спрямованими на вирішення певного завдання розслідування з урахуванням слідчих ситуацій, притаманних процесу розслідування відповідних категорій злочинів.

Дослідженню проблеми тактичних операцій в криміналістиці приділяли увагу такі вчені як А.В. Дулов [1], Л.Я. Драпкін [2], С.Ф. Здоровко [3], В.О. Образцов [4], В.М. Шевчук [5], В.І. Шиканов [6] та ін. Вони здебільшого аналізували загальні проблеми формування тактичних операцій. Здобутки цих вчених нададуть змогу вказати проблеми формування видових тактичних операцій під час розслідування крадіжок автотранспортних засобів. Тому метою цієї статті є з'ясування сутності тактичних операцій при розслідуванні крадіжок автотранспортних засобів та окреслення їх специфічних типових різновидів. Це зумовлює й нові здобутки, що відобразились в статті у вигляді запропонованої системи типових тактичних операцій, що застосовуються під час розслідування крадіжок автотранспортних засобів.

Основною проблемою при формуванні тактичних операцій є відсутність єдиних підхо-

дів до розуміння їх сутності. В.О. Образцов зазначає, що при криміналістичному трактуванні цього терміну в його тактичному варіанті враховується, що: 1) тактична операція являє собою складну організовану структуру, яка є складовою частиною пошуково-пізнавальної діяльності у стадії попереднього (досудового) розслідування; 2) тактична операція проводиться для розв'язання певного завдання розслідування, що виступає в якості даної операції; 3) предметно-практичні дії, реалізовані в рамках тактичної операції, утворюють певним чином упорядкований комплекс, усі елементи якого тісно пов'язані між собою, взаємодоповнюючи й розбудовуючи один одного; 4) у коло зазначених дій включаються не будь-які дії, а тільки такі, які допускаються у кримінальному процесі; 5) тактична операція організовується та проводиться під керівництвом і за участю слідчого, у провадженні якого перебуває кримінальна справа; б) загальним об'єктом тактичного впливу при проведенні зазначеної операції є слідча ситуація, що склалась у ході розслідування [4, с.54].

А.В. Дулов під тактичною операцією розуміє серію слідчих, розшукових та інших дій, які проводить слідчий під час розслідування злочинів [7, с.24]. Крім того, автор зазначає, що тактичні операції є засобами: 1) вирішення процесуальних і тактичних завдань у тих випадках, коли вони за своїм обсягом чи змістом не можуть бути виконані окремою слідчою дією; 2) забезпечення взаємодії слідчого з різними державними органами й громадськими організаціями; 3) реалізація методів розслідування; тому необхідно обов'язково встановити такі групи обставин: а) елементи структури злочину; б) системи, в яких учинявся злочин; в) етапи розвитку злочину (умови, що сприяли його вчиненню); г) процес підготовки злочину й механізм його вчинення [8, с.403].

А.Є. Михальчук виокремлює такі найбільш поширені погляди щодо питання про поняття тактичної операції: 1) тактична операція розглядається як сукупність слідчих дій, оперативних-розшукових та інших заходів, що здій-

снюються під час розслідування злочинів; 2) тактична операція визначається як комплекс різноманітних дій та заходів, а також як сукупність тактичних прийомів окремої слідчої дії; 3) під тактичною операцією розуміється лише система тактичних прийомів певної слідчої дії [9, с.19]. Г.С. Фоміна визначає тактичну операцію як комплексне, багатоаспектне поняття, що являє собою динамічну (гнучку) систему слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів як оптимальний засіб вирішення тактичних завдань, специфічну форму співробітництва, особливу форму планування та обумовлена слідчою ситуацією й поставленим тактичним завданням [10, с.290–302].

Узагальнення позицій вчених-криміналістів дозволяє виокремити такі існуючі підходи щодо сутності тактичних операцій. По-перше, її трактування як сукупності слідчих, оперативних та інших дій, розроблюваних і виконуваних у процесі розслідування за єдиним планом під керівництвом слідчого з метою розв'язання такого тактичного завдання, що не може бути розв'язане при проведенні окремих слідчих дій (А.В. Дулов [1, с.44]). По-друге, як систему погоджених дій (слідчих, оперативно-розшукових тощо), які виконують при дотриманні режиму законності повноважні посадові особи органів слідства та спеціальних служб органів внутрішніх справ для розв'язання порівняно автономних тактичних завдань, підпорядкованих загальним цілям розслідування злочинів (В.І. Шиканов [11, с.21]). По-третє, її уявлення як комплексу слідчих, оперативно-розшукових, організаційно-підготовчих та інших дій, виконаних за єдиним планом і спрямованих на розв'язання окремих проміжних завдань, підпорядкованих загальним цілям розслідування кримінальної справи (Л.Я. Драпкін [2, с.4]). По-четверте, погляд на тактичну операцію як на комплекс узгоджених між собою слідчих та інших дій, орієнтованих на розв'язання якого-небудь тактичного завдання у певній слідчій ситуації (В.І. Перкін [12]). По-п'яте, віднесення до тактичних операцій системи однойменних або різнойменних, процесуальних або не процесуальних дій і за-

ходів (слідчих, оперативно-розшукових, організаційних), які спрямовані на вирішення проміжного завдання розслідування, об'єднані єдиним планом і єдиним задумом, характеризуються вибірковістю і ситуаційною обумовленістю та виконуються правомочними посадовими особами під керівництвом слідчого (С.Ф. Здоровко [13, с.17]). По-шосте, більш конкретизують визначення, зазначаючи, що це поєднання однойменних або різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у даній слідчій ситуації (В.Ю. Шепітько [14, с.179]).

На наш погляд, певне узагальнення вказаних підходів свідчить, що поняття тактичних операцій правильно розглядати як проведення комплексу слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, об'єднаних у систему взаємопов'язаних складників, спрямованих на вирішення певного завдання розслідування злочину.

Крім того, проблему становить обґрунтування типовості відповідної тактичної операції конкретному виду злочинів. Типовими є операції, які за наявності відповідних слідчих ситуацій підлягають застосуванню. Тому в основі визначення типовості тактичної операції лежать слідчі ситуації. У той же час на відповідну ситуацію впливають різні чинники (об'єктивного чи суб'єктивного характеру), тому досить складно одержати ідентичні слідчі ситуації. Це значить, що і тактичні операції мають не автоматично застосовуватись, а з урахуванням всіх існуючих обставин. Вони мають бути спрямованими на вирішення відповідного тактичного завдання. Специфікою тактичних завдань є їх ситуаційний характер, залежність від конкретних обставин. Це ставить у залежність від таких обставин і тактичні операції.

Під час розслідування крадіжок автотранспортних засобів виникають певні закономірності застосування тактичних операцій. Повторюваність певних тактичних операцій дозволяє висловити думку про їх обов'язковість [15, с.358]. При цьому, вони прово-

дяться з метою вирішення завдань розслідування крадіжок автотранспортних засобів.

Насамперед, перед слідчим постає необхідність вирішити завдання щодо встановлення причин (мотивів) крадіжки автотранспортного засобу. Таке завдання виникає, як правило, на початковому етапі розслідування крадіжок автотранспортних засобів і для його вирішення застосовуються такі тактичні операції:

а) «організований характер крадіжки» (включає до свого складу такі слідчі дії та інші заходи – огляд місця події, пошук та огляд знарядь й приладів за допомогою яких учинено крадіжку, їх вилучення, допит свідків та потерпілого, призначення трасологічної експертизи щодо знайдених на місці злочину предметів);

б) «зв'язок крадіжки з іншими злочинами» (включає до свого складу такі слідчі дії та оперативно-розшукові заходи – огляд місця події та вилучення знарядь й інструментів, аналіз оперативної інформації про вчинені схожі злочини та злочини, що вчинені за допомогою автотранспортного засобу, одержання інформації шляхом використання криміналістичних обліків, перевірка затриманих осіб на причетність до інших злочинів, призначення судових експертиз щодо встановлення групової належності);

в) «вид крадіжки (з проникненням до приміщення чи без)» (включає до свого складу такі дії та заходи – допит потерпілого та свідків, оцінку одержаної слідчим інформації від потерпілого (заявника) про крадіжку, огляд місця події та огляд приміщення, де зберігався автотранспортний засіб, пошук знарядь проникнення до приміщення, призначення судових експертиз щодо знайдених знарядь та замикальних пристроїв).

г) «крадіжка на замовлення» (включає до свого складу такі дії та інші заходи – аналіз діяльності організованої злочинної групи, огляд місця злочину, особливо місця приховування автотранспортного засобу (якщо такі виявлені), допит свідків та потерпілого, аналіз ринку купівлі-продажу автотранспортних засобів щодо попиту на відповідні марки і моделі, встановлення осіб, що притягалися до

відповідальності за аналогічні злочини), налагодження взаємодії з органами ДАІ та митною службою. Слід враховувати, що чітке встановлення мотиву крадіжки на замовлення можливе при настанні такої слідчої ситуації, коли виявлено автотранспортний засіб.

д) «крадіжка для власних потреб» (включає до свого складу такі дії – огляд місця події, допит свідків та потерпілого, встановлення кола осіб з оточення потерпілого та його відносини з ними, встановлення часу вчинення крадіжки та обставин при яких учинено злочин, направлення запитів, одержання довідок та характеристик про осіб з місця роботи, навчання або обліку таких суб'єктів [13, с.149]),

е) «крадіжка для вчинення іншого злочину» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місця події, виявлення та допит свідків і потерпілого, встановлення часу вчинення злочину, аналіз оперативної ситуації про вчинені злочини за допомогою автотранспортних засобів у найближчий час до моменту викрадення, аналіз особи злочинця (коли її встановлено) та його зв'язків у злочинному середовищі, вивчення матеріалів кримінальних справ щодо злочинів аналогічних за способом учинення та аналіз подальших наслідків злочину).

У подальшому виникає потреба щодо з'ясування фактів підготовки до крадіжки. При розв'язанні цього завдання проводяться такі тактичні операції:

а) «умови крадіжки» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місця події, виявлення й допит свідків крадіжки, призначення трасологічної експертизи, експертизи лаків, фарб і покриттів, експертизи нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів¹);

¹ Відповідно до проведеного анкетування слідчих, трасологічні експертизи призначаються у 30,5 % справ, експертизи лаків, фарб і покриттів – у 22,8 %, експертизи нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів – у 8,6 %, експертизи замикальних пристроїв – у 10,5 %, експертизи рельєфних знаків – у 11,4 % та судово-біологічні – у 16,2 % справ.

б) «пошук місця приготування до крадіжки» (включає до свого складу такі дії й заходи – огляд місця події, виявлення засобів за допомогою яких учинено крадіжку, злочинці потрапили до салону, завели двигун тощо, призначення судових експертиз цих засобів, визначення засобів, які необхідні для приготування знарядь злочину та встановлення місць знаходження чи придбання таких засобів, проведення обшуків житла злочинців);

Особливу увагу слідчий приділяє встановленню окремих елементів криміналістичної характеристики злочину, важливе місце серед яких посідає спосіб його учинення. Для вирішення такого проміжного (тактичного) завдання як установа способу крадіжки, слідчий застосовує тактичні операції:

а) «механізм учинення крадіжки» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місця події, огляд місця підготування знарядь та інструментів для крадіжки, огляд предмета крадіжки при його виявленні, огляд слідів зламу на автотранспорті, допит свідків, допит потерпілого, призначення товарознавчої експертизи, призначення трасологічної експертизи, призначення автотехнічної експертизи, експертизи волокон, волокнистих матеріалів та виробів з них [16, с.279], експертизи скла та кераміки);

б) «механізм приховування крадіжки» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місцевості, де відбулася крадіжка для виявлення ознак знищення слідів крадіжки, виявлення та огляд слідів проникнення до місця зберігання автотранспортного засобу, огляд автотранспортного засобу у разі його виявлення, пошук автотранспорту у віддалених місцях, одержання інформації за допомогою криміналістичних обліків щодо осіб, які раніше вчиняли подібні злочини та їх перевірка, призначення судових експертиз (трасологічної), пошук автотранспортного засобу);

в) «механізм реалізації викраденого» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місця приховування автотранспортного засобу, огляд місця події, перевірка реєстраційних документів на автотранспортний засіб в орга-

нах Державтоінспекції, виявлення та огляд можливих ринків збуту запчастин від автотранспортного засобу, перевірка осіб, які займалися злочинним промислом, проведення обшуків у осіб, підозрюваних у вчиненні злочину).

Крім того необхідно вирішити проміжні завдання щодо встановлення предмета крадіжки. Це потребує проведення таких тактичних операцій:

а) «пошук автотранспортного засобу» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місця події, встановлення напрямку руху автотранспортного засобу, встановлення його власника, направлення запитів до підрозділів Державтоінспекції щодо реєстраційних даних автотранспортного засобу, організація контролю роботи патрулів Державтоінспекції, допит свідків та потерпілого, проведення обшуків у підозрюваних осіб);

б) «пошук частин викраденого автотранспортного засобу» (включає до свого складу такі дії та заходи – виявлення та допит свідків та потерпілого, аналіз оперативної інформації щодо збуту автозапчастин, перевірка можливих місць збуту викраденого, робота із ЗМІ).

Для вирішення завдання щодо встановлення особи злочинця при вчиненні крадіжок автотранспортних засобів проводяться тактичні операції:

а) «особа викрадача» (включає до свого складу такі дії та заходи – виявлення свідків події та їх допит, огляд місця події, виявлення слідів на місці злочину, вивчення способу вчинення крадіжки, вивчення знарядь, що використовувались, складання композиційного портрета, перевірка криміналістичних обліків, призначення судових експертиз);

б) «пошук злочинця» (включає до свого складу такі дії та заходи – встановлення оточення потерпілого, допит свідків, визначення осіб, що мали негативне ставлення до власника автотранспортного засобу, визначення наявності боргів у власника перед іншими особами, огляд місця події та знарядь злочину, встановлення можливих місць пристосування та підготування знарядь злочину та їх обшук, виявлення осіб, що схильні до вчинення поді-

бних видів злочинів, установлення можливих місць перебування злочинців та обшук приміщень);

в) «замовник крадіжки» (включає до свого складу такі дії та заходи – обшуки житла злочинців та виїмка відповідних речей чи документів, установлення злочинних зв'язків із працівниками правоохоронних органів, огляд автотранспортного засобу та виявлення слідів злочинців, виявлення шляхів збуту викраденого, проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення замовників);

г) «склад організованої групи» (включає до свого складу такі дії та заходи – огляд місця події, організацію оперативного спостереження, виявлення найбільш слабкої ланки у групі, допити членів організованої групи, проведення обшуків, установлення особливостей розподілення злочинних ролей, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб).

Таким чином, типові тактичні операції при вчиненні крадіжок автотранспортних засобів слугують для слідчого певним орієнтиром під час вирішення тактичних завдань розслідування, а також сприяють установленню необхідної інформації під час розслідування злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений / А. В. Дулов. – Минск : Изд-во БГУ, 1979. – 128 с.

2. Драпкин Л. Я. Первоначальные следственные действия в методике расследования преступлений и проблема повышения их эффективности / Л. Я. Драпкин // Вопросы методики расследования преступлений. – Свердловск : Изд-во Уральск. ун-та, 1976. – С. 3–8.

3. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями / С. Ф. Здоровко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С. Ф. Здоровко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 19 с.

4. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / В. А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – 336 с.

5. Шевчук В. М. Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення / В. М. Шевчук // Проблеми законності – 2004. – Вип. 70. – С. 83–89.

6. Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1983. – 200 с.

7. Дулов А. В. О разработке тактических операций при расследовании преступлений / А. В. Дулов // 50 лет советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия. – Л. : [б. и.], 1972. – С. 23–27.

8. Дулов А. В. Тактические операции // Криминалістика : учеб. пособие / [А. В. Дулов и др.] ; под. ред. А. В. Дулова. – Минск : Экоперспектива, 1996. – 415 с.

9. Михальчук А. Е. Теоретические и практические вопросы тактических комбинаций при производстве следственных действий : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А. Е. Михальчук ; СЮИ. – Саратов, 1988. – 21 с.

10. Фомина А. С. О сущности и понятии криминалистической категории «тактическая операция» / А. С. Фомина // Воронежские криминалистические чтения : сб. науч. трудов. – 2007. – Вып. 8. – С. 290–302.

11. Шиканов В. И. Информация к тактической операции «Атрибуция трупа» / В. И. Шиканов. – Иркутск : Иркут. ун-т, 1975. – 182 с.

12. Перкін В. І. Тактичні операції та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями / В. І. Перкін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_1/_zmist_05/perkin.htm.

13. Здоровко С. Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції) / С. Ф. Здоровко. – Х. : Гриф, 2004. – 176 с.

14. Шепітько В. Ю. Проблеми формування та застосування типових тактичних операцій у слідчій діяльності / В. Ю. Шепітько // Віс-

ник Акад. правових наук України. – 2007. – № 1. – С. 175–184.

15. Шепітько В. Ю. Використання тактичних операцій у слідчій діяльності: теоретико-прикладні проблеми / В. Ю. Шепітько // Про-

блеми боротьби зі злочинністю. – 2009. – № 100. – С. 355–361.

16. Експертизи у судовій практиці / за ред. Б. Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 381 с.

В'юнник Д. Ю. Проблеми формування та застосування типових тактичних операцій при розслідуванні крадіжок автотранспортних засобів / Д. Ю. В'юнник // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 155–160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13vdjkaz.pdf>

Охарактеризовано сутність тактичних операцій під час розслідування злочинів, наведено їх типізацію при розслідуванні крадіжок автотранспортних засобів.

В'юнник Д.Ю. Проблемы формирования и применения типовых тактических операций при расследовании краж автотранспортных средств

Охарактеризовано понятие тактических операций во время расследования преступлений, предложено их типизация при расследовании краж автотранспортных средств.

Vjunnik D.Y. Problems of Formation and Application of the Model of Tactical Operations in the Investigation of Thefts of Motor Vehicles

Essence the concept of tactical operations during the investigation of crimes, their typology proposed in the investigation of thefts of motor vehicles.

Форум права Форум